

Verslag

Titel verslag: Medische Werkgroep Hoboken
Datum vergadering: 19/06/2018
Plaats vergadering: Zaal Breughel Districtshuis Hoboken
Datum volgende vergadering: Maandag 17 december 2018 van 9 tot 12u

Naam	Bedrijf	Naam	Bedrijf
Aanwezig			
Elke Adriaenssens	VMM	Jan Kegels	Umicore
Nele Bal	OVAM	Vera Nelen	PIH (voorzitter)
Michiel Ceulemans	Umicore	Isa Smolders	CLB De Wissel
Annelies De Decker	PIH	Shari Van Kerckhoven	Kind en Gezin
Emmy De Graef	Umicore	Veronique Van Langenhove	Stad Antwerpen, districtsecretaris Hoboken
Tine De Voecht	St. Agnes Basisschool	Liesbet Van Rooy	VAZG
Kathleen Degroeve	Logo Antwerpen	Paul Verhoeven	Buurtbewoner Moretusburg
Omar Fathi	Districtsraad Hoboken	Joost Weyler	UA
Kristel Heyman	Stad Antwerpen, afdeling energie en milieu		
Tim Joye	Geneeskunde voor het Volk, Hoboken		
Verontschuldigd			

Agenda

- Resultaten loodgehalte in bloed voorjaar 2018
- Resultaten vergelijking loodanalyse PIH versus AML
- Wat kunnen we meer doen?
  - Qua deelname
  - Qua info aan de bewoners, aan district
  - Qua info bij verbouwingen
  - Qua begeleiding: terugkoppeling werkgroep medici (februari + in kleine groep mei)
- Toelichting VMM luchtkwaliteitsmetingen
- Stand van zaken Umicore
- Stand van zaken actieplan
- Stand van zaken wijkwerker
- GDPR
- Communicatie: terugkoppeling huisartsenvorming april en steekkaart, nieuwsbrief en infomarkt
- Varia

1. Resultaten lood-in-bloedwaarden voorjaar 2018 (PIH)

Rapport en presentatie van het PIH omtrent de lood-in-bloedwaarden zijn als bijlage opgenomen.

Conclusies

- Deelname: 44,8% of 191 van de 426 kinderen tussen 1 en 12 jaar. Dit is lager dan vorige keer (51,9%). Laagste deelname in zone M01: 42,3% (vorige keer hoogste deelname: 55,6%). Deelname in zone M02: 45,6% (vorige keer: 51,4%) en zone M03: 44,7% (vorige keer: 50,0%).
- Deelnamepercentage bij kinderen schoolgaand in de aangeschreven scholen is hoger dan bij kinderen die uitgenodigd worden op het thuisadres.
- 21 kinderen namen voor het eerst deel, 89 kinderen van de doelgroep namen nog nooit deel.
- Gemiddelde waarde voor alle deelnemende kinderen uit Moretusburg en Hertogvelden: 4,25 µg/dl. Vorige campagne (najaar 2017): 4,69 µg/dl.
- Gemiddelde loodgehalte is gedaald in alle leeftijdsgroepen en in de drie woonzones.
- Percentage van de kinderen uit de wijk met een loodgehalte boven de referentiewaarde van 5 µg/dl (24,6%) is in de huidige campagne lager dan in het najaar van 2017 (31,5%).
- Lage loodgehalten op de handjes in vergelijking met waarden die in het verleden gemeten werden op de school in de wijk.

Aandachtspunten

- Het gemiddeld loodgehalte bij kinderen uit de wijk is significant hoger dan bij kinderen uit de controleschool. De hoogste waarden worden gevonden bij de kleuters en bij de kinderen die wonen in zone MO1. Twee kinderen hebben een waarde van meer dan 20 µg/dl; de hoogste waarde was 22,56 µg/dl.
  - 0,0% van de kinderen uit de controleschool heeft een loodgehalte boven de referentiewaarde van 5 µg/dl ten opzichte van 24,6% van de totale groep kinderen uit de wijk. Kijken we enkel naar de kleuters uit de wijk, dan is dit percentage hoger, namelijk 35,8%. Kijken we enkel naar kinderen uit woonzone MO1, dan is dit percentage 54,5%.
  - Ook al is er een daling in het gemiddelde loodgehalte over de tijd, de individuele loodgehaltes stijgen bij 42% van de kinderen ten opzichte van de vorige campagne.
  - Ongeveer 40% en 10% van de doelgroep die zich meermaals lieten onderzoeken hebben meermaals een waarde respectievelijk boven de 5 µg/dl of boven de 10 µg/dl gehad gedurende de laatste 11 jaar.
  - Hoe hoger het loodgehalte op de handen, hoe hoger het loodgehalte in het bloed.
-
- ✓ Twee kinderen hebben een waarde hoger dan 20 µg/dl. Medisch milieukundige Kathleen Degroeve neemt contact op met de twee gezinnen om te kijken welke maatregelen nog mogelijk zijn.
  - ✓ Volgende passage kan tegenstrijdig overkomen: *“Uit wetenschappelijk onderzoek over de risico’s voor de gezondheid van kinderen weten we dat er geen veilige ondergrens bestaat. Lood kan, bij langdurige blootstelling, ook aan lagere dosis, een invloed hebben op de ontwikkeling van kinderen. (...) De blootstelling aan lood in deze regio geeft geen onmiddellijke gezondheidsrisico’s.”* Deze passage wordt in een volgende communicatie geherformuleerd zodat duidelijker is dat er geen acute gezondheidsrisico’s zijn.
  - ✓ Pg. 21 van het rapport: Het loodgehalte van de kinderen daalt of stijgt ten opzichte van de vorige campagne. Er zijn geen kinderen met een “gelijke” waarde. Tegen de volgende campagne herbekijkt

het PIH of er een marge kan ingebouwd worden (bv. +0,5 of -0,5 ten opzichte van de vorige resultaat betekent dan een “gelijke” waarde).

2. Resultaten vergelijking loodanalyse PIH versus AML

Bewoners laten soms een meting doen via de huisarts, buiten de campagne van het PIH. De loodanalyse gebeurt dan via AML. Bewoners stellen vragen omtrent de vergelijkbaarheid van de analyse uitgevoerd door PIH en deze door AML. Mensen denken / hebben soms de indruk dat de waarden van AML lager zijn dan deze van PIH.

In het voorjaar 2018 werd een vergelijkende controle uitgevoerd. Als bijlage vind je het rapport en de presentatie.

Besluit van vergelijkende kwaliteitscontrole:

- Vergelijking methodologie PIH & AML: goed tot zeer goed

	AML	PIH
Methode staalafname	venapunctie	vingerprik
Matrix	veneus bloed (volbloed)	capillair bloed (volbloed)
Tube	metaalvrije EDTA tube	metaalvrije heparine tube
Methode meting	ICP-MS: inductief gekoppeld plasma massa spectrometrie	AAS: atomaire adsorptiespectrofotometrie

- Voor alle vergelijkingen:
  - Hoge correlatie tussen de metingen
  - Punten liggen rond de lijn van gelijkheid
  - Relatief verschil tussen de metingen is klein (< 15%)
- Wat kan verschillen verklaren?
  - Externe contaminatie: Dit wordt in beide labs goed gecontroleerd!
  - Tijd tussen bloedafnamen: Er wordt een andere blootstelling gemeten. Dus, bloedafname op een ander tijdstip, geeft een andere waarde.

In volgende nieuwsbrief van MWGH:

- in verstaanbare taal de resultaten van de vergelijking van de analyse PIH en AML toelichten.
- verschil in waarden verklaren (bv. als je op een ander tijdstip meet dan heb je een andere waarde, preventiemaatregelen worden reeds toegepast na een verhoogde/hoge waarde...).
- mensen zijn vrij om elders een staal te laten nemen en te laten analyseren. Het zou wel nuttig zijn het resultaat van deze analyses mee te nemen. PIH vraagt daarom de toestemming aan de ouders om de resultaten van een externe analyse in te zien / te kunnen gebruiken.

3. Wat kunnen we meer doen?

3.1 Qua deelname

- Deelname in een “georganiseerd milieu” zoals een school is hoog. Hopelijk kan er volgend schooljaar in een bijkomende school een gezamenlijke bloedprikactie georganiseerd worden.
- Info over bloedprik wordt opgenomen in nieuwsbrief.
- Indien mensen elders een bloedanalyse laten doen dan zou het nuttig zijn om dit resultaat mee te kunnen verwerken (toestemming ouders nodig).

- Proberen om de ouders waarvan de kinderen nog nooit deelgenomen hebben aan een bloedprik te bereiken via de nog aan te werven sociaal medewerker. Prikdagen kunnen in januari en in september naar de huisartsen gemaïld worden met de oproep om hun patiënten te stimuleren om deel te nemen (meesturen van plan en stratenlijst).

3.2 Qua info aan (toekomstige)bewoners

- Organiseren van een infomarkt omtrent de resultaten van de bloedprik na de medische werkgroep. Derde infomarkt op woensdag 27 juni van 17 tot 19u.
- Nieuwsbrief wordt 2 keer per jaar bezorgd aan bewoners van Moretusburg en Hertogvelden. Volgende nieuwsbrief wordt verspreid in september.
- OVAM werkt aan een toepassing om voor bepaalde kadastrale secties automatisch een websiteadres te vermelden op het bodemattest. Op deze webpagina kan dan meer info geraadpleegd worden over de problematiek. Informatie opnemen in Woningpas is (op korte termijn) niet mogelijk.

3.3 Qua info bij verbouwingen

- Verbouwingen vormen een risico om oud stof opnieuw in circulatie te brengen. Belangrijk om dit regelmatig opnieuw onder de aandacht te brengen via verschillende kanalen.
- De stad zal een GIS-laag aanmaken in het GIS-loket van vergunningen. Dit GIS-loket zal ervoor zorgen dat bij zowel voorbesprekingen als vergunningen voor deze twee wijken, de relevante informatie (gebaseerd op de gebruiksadviezen van OVAM) mee zal opgenomen worden door de techniekers en de architect die de voorbespreking doen.

3.4 Qua begeleiding

- Goed infomoment voor de huisartsen in het voorjaar. Huisartsen zijn zeker bereid om mee te werken (informerende patiënten, stimuleren tot deelname bloedprik...). Steekkaart voor huisartsen werd opgemaakt als geheugensteuntje (problematiek, gezondheidsgevolgen, loodonderzoek, wat bij verhoogde waarden...) en bezorgd via post.
- Extra ondersteuning voor kinderen met “problemen” op school (ADHD, gedragsproblemen...) of voor kinderen met verhoogde loodwaarden in het bloed is niet altijd evident. Het betreft niet alleen hulp bij diagnose, maar ook bij begeleiding, logopedie, kinesitherapie... Sommige voorstellen botsen op weerstand bij de ouders. Bv. Indien logopedie niet snel zichtbaar resultaat oplevert, dan is men niet snel geneigd om een tweede kind logopedie te laten volgen. Bv. Het voorstel om een kind op speelpark te sturen buiten de wijk stuit soms op tegenkanting bij de ouders.
- In samenwerking met CLB en Umicore wordt gezocht naar een formule om kinderen, met verhoogde waarden en problemen die extra ondersteuning vragen, beter te helpen.

4. Toelichting resultaten luchtkwaliteitsmetingen in Hoboken (VMM)

Zware metalen in PM10-stof

In 2017 respecteerde in Hoboken het jaargemiddelde van lood de Europese grenswaarde, daarnaast respecteerden de jaargemiddelden van cadmium en nikkel de Europese streefwaarde. De Europese streefwaarde van arseen werd op alle meetplaatsen overschreden.

Zware metalen in depositie

In 2017 voldeed het jaargemiddelde indicatief aan de VLAREMII-grenswaarde voor lood en de VLAREM II-richtwaarde voor cadmium. Enkel de VLAREMII-richtwaarde voor lood werd overschreden. De hoogste deposities mat de VMM in 2017 op de meetplaatsen het dichtst tegen Umicore.

SO₂, NO₂, PM₁₀ en PM_{2,5}

Voor NO₂ lagen in 2017 de uurconcentraties en het jaargemiddelde onder de Europese grenswaarden en WGO-advieswaarden. Het jaargemiddelde voor NO₂ was in 2017 gelijk aan dat van Vlaanderen.

In 2017 werd voor SO₂ de Europese uurgrenswaarde en de alarmdrempel gerespecteerd. Er werd 1 maal een uurconcentratie > 350 µg/m³ opgemeten. Het jaargemiddelde voor SO₂ in Hoboken lag in 2017 meer dan dubbel zo hoog dan in Vlaanderen.

In 2017 respecteerde het gemiddelde de Europese grenswaarde voor PM₁₀. Het PM₁₀-daggemiddelde was in deze periode 8 keer hoger dan 50 µg/m³. Op jaarbasis mogen er maximaal 35 dagen zijn met een daggemiddelde hoger dan 50 µg/m³. De WGO-dagadvieswaarde werd wel overschreden in 2017. Het jaargemiddelde voor PM₁₀ was in 2017 in Hoboken lager dan het jaargemiddelde voor Vlaanderen.

In 2017 voldeed het PM_{2,5}-jaargemiddelde aan de Europese grenswaarde. De WGO dag- en jaaradvieswaarde werden wel overschreden in 2017. Het jaargemiddelde voor PM_{2,5} lag in 2017 iets hoger dan in voorstedelijke gebieden in Vlaanderen.

Document "Samenvatting: Luchtverontreiniging in de omgeving van de Umicore vestiging in Hoboken in 2017 en 2018 – Medische Werkgroep Hoboken" van VMM in bijlage.

In een volgende nieuwsbrief wordt een korte tekst over de resultaten van de luchtkwaliteitsmetingen opgenomen.

* Is er een aanrijking van de grond door zware metalen die vanuit de lucht neerslaan? Vanaf wanneer is er opnieuw een sanering nodig? Kan een aangepaste beplanting zorgen voor een sanering van de grond? Sanering van tuinen is ongeveer 10 jaar geleden gebeurd. Er zijn toen ook diverse modelleringen gebeurd. Het is wel interessant te weten wat de toestand is 10 jaar na sanering en mensen hierover te informeren. OVAM neemt dit op en kijkt wat de mogelijkheden zijn wat betreft metingen, modellering... Saneringstechniek waarbij planten worden ingezet (fytoremediëring) is complex en sowieso een langdurig proces, voor sommige polluenten meer geschikt dan voor anderen (bv. cadmium wel, lood minder), beplanting moet ook geoogst en afgevoerd worden... Onbegroeide grond beplanten is zeker nuttig om risico's te beperken (vermijden contact met losliggend, opwaaiend zand).

*Aansluitend leeft er een gelijkaardige vraag omtrent moestuinen. Sommige mensen laten een bodemstaal analyseren van hun moestuin en ontvangen een positief teeltadvies. Terwijl vanuit de Medische Werkgroep Hoboken wordt afgeraden om groenten te telen omwille van de (lood) depositie uit de lucht. Onderzoek hieromtrent laten uitvoeren is niet evident: opname via bodem, opname via lucht, welke polluenten (lood, cadmium...), ligging van de tuin (windrichting), welke groenten (mogelijkheid verwijderen bladeren, schillen...), hoeveel eet je ervan...

Coda (Centrum voor Onderzoek in de Dierengeneeskunde en de Agrochemie) deed vroeger systematisch onderzoek van groenten. De laatste studie van Coda wordt opgezocht.

5. Stand van zaken Umicore

Jan Kegels licht in een presentatie de laatste meetresultaten inzake lood, arseen en cadmium toe alsook de stand van zaken van projecten en studies.

Presentatie “Meetresultaten Umicore en stand van zaken realisatie projecten” van Umicore in bijlage.

6. Stand van zaken actieplan

Acties genomen door Umicore (toegelicht in vorig punt) zijn verwerkt in het Vlaamse actieplan. In september zal de Vlaamse overheid een overleg organiseren om de stand van zaken van het actieplan toe te lichten. In maart jl. stuurde Natacha Claeys van de Vlaamse overheid een mail naar de stuurgroep met de laatste stand van zaken betreffende de immissiemetingen op de meetposten van Umicore en de uitvoering van acties.

7. Stand van zaken wijkwerker

Het Vlaams Agentschap Zorg en Gezondheid voerde gesprekken met minister Jo Vandeurzen (bevoegd voor welzijn, volksgezondheid en gezin). De minister wil geen ad hoc beleid maar wel een structurele aanpak. Hij geeft zijn fiat om een fonds op te richten gekoppeld aan het preventiedecreet, waarbij middelen vrijgemaakt worden om bepaalde preventieve taken te financieren. Verdere stappen: middelen opnemen in Vlaamse begroting 2019 (cf. art 54 van het Preventiedecreet) én wijziging van het programmadecreet (o.a. formulering van taken pakket / maatregelen die voor financiering in aanmerking komen). Het technisch overleg ivm de begroting staat gepland op 25/06 en in september wordt de decreetwijziging ingediend (programmadecreet). De goedkeuring zou gebeuren in het laatste regeringsoverleg van dit jaar, zodat we effectief deze mogelijkheden kunnen gebruiken vanaf 01/01/2019. Op deze manier is voor Vlaanderen een fonds beschikbaar voor milieugezondheidskundige preventie. Antwerpen (Hoboken) zou dan de eerste case zijn: aanwerving van een preventiemedewerker / sociaal medewerker ter ondersteuning van de wijk Moretusburg en Hertogvelden. In tussentijd worden wel gesprekken gevoerd tussen Umicore en Logo om de nodige overeenkomsten die de details regelen voor te bereiden zodat onmiddellijk van start kan worden gegaan als het decreet in 2019 in werking treedt. De sociaal medewerker werd reeds aangekondigd in een vorige nieuwsbrief. In de volgende nieuwsbrief wordt best verduidelijkt waarom de medewerker op zich laat wachten (decreetwijziging, pionier in Vlaanderen).

8. GDPR

GDPR (General Data Protection Regulation)-wetgeving is sinds eind mei 2018 in werking. Het gaat over beheer en beveiliging van persoonlijke gegevens van Europese burgers. Als organisatie moet je kunnen aantonen welke persoonsgegevens je verzamelt, hoe je deze data gebruikt en beveiligt. Grote organisaties moeten bv. ook een Data Protection Officer aanstellen. PIH stelt zich in regel met deze GDPR-wetgeving. PIH vraagt bv. aan de ouders toestemming om bepaalde gegevens te verzamelen en te gebruiken.

9. Communicatie

- Huisartsenvorming en steekkaart (zie ook 3.4)
- Infomarkt voor bewoners op 27 juni en 19 december (17 tot 19u).
- Volgende nieuwsbrief in september. Voorstel inhoud:
  - Resultaten bloedprik
  - Vergelijking loodanalyse PIH versus AML (verklaren van verschillen)
  - Resultaten luchtkwaliteitsmetingen
  - Stand van zaken aanwerving sociaal medewerker voor de wijk

- Preventietips

10. Varia

- De moskee (gelegen in Achturenstraat) gaat uitbreiden. Verbouwingswerken brengen steeds de nodige risico's met zich mee. Er is een speelpleintje en er zijn lokalen waar kinderen in het weekend les volgen. Belangrijk dat geïnformeerd wordt over de risico's en dat voldoende maatregelen genomen worden. Contactpersoon van de moskee wordt doorgegeven aan medisch milieukundige en Agentschap Zorg en gezondheid stuurt een brief met preventietips.
- Aangezien 2 kinderen met verhoogde waarden in hetzelfde gebouw wonen, wordt aan het Sociale verhuurkantoor dezelfde brief bezorgd die ooit aan een andere sociale verhuurmaatschappij werd gestuurd ivm huisvesting van gezinnen met kinderen in Moretusburg/Hertogvelden.
- Toelichting van resultaten bloedprik door PIH en van maatregelen door Umicore op districtsraad Hoboken in september.
- In basisschool Sint Agnes gebruikt de kleuterjuf de doos "Speel op veilig". Elke maand komt 1 thema speciaal aan bod. Bv. In september is dit handen wassen, in oktober voeten vegen... Een kleine actie maar wel nuttig om juist gedrag aan te leren aan kleuters.
- Jan Kegels gaat eind september met pensioen. Michiel Ceulemans neemt de fakkel van hem over.

Volgende datum Medische Werkgroep Hoboken:

maandag 17/12/2018 van 9 tot 12u (districtshuis Hoboken, zaal Breughel)

Bijlagen bij verslag:

1. Rapport "Bevolkingsonderzoek lood in bloed. Wijk Moretusburg-Hertogvelden. Voorjaar 2018." van PIH
2. Presentatie "Bloedresultaten. Voorjaar 2018" van PIH
3. Presentatie "Lood in bloed in Hoboken. Validatie PIH vs. AML" van PIH
4. Rapport "Meting lood in bloed - vergelijking PIH vs. AML" van PIH
5. Document "Samenvatting: Luchtverontreiniging in de omgeving van de Umicore vestiging in Hoboken in 2017 en 2018" van VMM
6. Presentatie "Meetresultaten Umicore en stand van zaken realisatie projecten" van Umicore